

КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР
Інформаційно-бібліографічний відділ

16 липня 1990 року

Самовизначення нації

Огляд літератури до 30-річчя прийняття
Декларації про державний суверенітет України

м. Кривий Ріг

2020 рік

Перший крок до незалежності

16 липня українська спільнота відзначає непересічну подію, а саме ухвалення Декларації про державний суверенітет України. У 1990 році Верховна Рада Української РСР прийняла важливий політичний і правовий акт – Декларацію про державний суверенітет України.

Ключові слова декларації «суверенітет», «державний», «Україна» розглядалися у 5-10 варіантах.

Навіть назва держави народилася після гарячих дебатів і поіменних голосувань кількох версій від «Українська РСР» до «Української народної республіки».

Декларація приймалася в роки розвалу СРСР. Загалом нормативно-правовий документ приймався в непростий час, міжнаціональна напруга в азійських і кавказьких республіках виплеснулася у криваві міжетнічні сутички. 11 березня 1990 року Литва вже проголосила свою незалежність від СРСР, Латвія і Естонія активно готували відновлення незалежності. Відтоді в літописі нашої держави розпочалася нова сторінка, новий відлік часу – епоха утвердження України як самостійної та незалежної держави. Виходячи із світових надбань Європейського та світового співтовариства, тодішні реалії політичної палітри в українському суспільстві народні обранці прийняли нормативно-правовий документ, який сьогодні є основоположним та визначальним джерелом української держави.

Як це було, згадує газета «Голос України» (**Лавренюк, Сергій. Між УРСР і УНР вибрали Україну / Сергій Лавренюк // Голос України.- 2019.- 16 липня.- С. 4).** Парламентське видання зазначає, що саме впродовж розгляду проектів Декларації, який у пленарному режимі тривав із 28 червня до 16 липня, обраний 4 березня 1990 року новий склад Верховної Ради УРСР здійснив стрімку еволюцію від народних депутатів союзної республіки до парламентаріїв фактично незалежної держави. І в цьому, як наголошує газета, є величезна заслуга представників національно-демократичної Народної Ради, які попри перебування у меншості (125 мандатів із 450), вже через декілька місяців зуміли переконати більшість народних депутатів щодо підтримки ідеї суверенітету та незалежності України. Тож 16

липня 1990 року Верховна Рада Української РСР голосами 355 депутатів, виконуючи волю українського народу до побудови вільної незалежної держави, схвалила доленосний документ – Декларацію про державний суверенітет України.

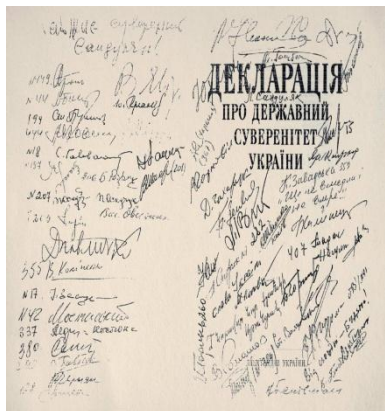
Читаючи Бойко, О.Д. Історія України: навч. посіб. 3-тє вид., доп. / О.Д. Бойко.- Київ: Академвидав, 2007.- 688 с. , дізнаємося про таке:

В цей же день у постанові “Про день проголошення незалежності України”, “підтверджуючи історичну вагомість прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року”, Верховна Рада ухвалила “вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України”.

Однак згодом святкування перенесли на 24 серпня, адже саме у цей день у 1991 році Верховна рада прийняла Акт проголошення незалежності України і остаточно вивела державу зі складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Стаття Кульчицький, С. Передумови, перебіг і підсумки «параду суверенітетів» /С. Кульчицький // Український історичний журнал.-2018.- № 5.- С. 163-191 розповідає, що у період із 1989 до 1991 року майже усі республіки СРСР прийняли декларації про державний суверенітет.

У березні 1991 року було проведено всесоюзний референдум, на якому більшість населення проголосувала за збереження СРСР. Втім, Литва, Естонія, Латвія, Грузія, Молдова та Вірменія, які на той момент оголосили про свою незалежність або перехід до незалежності, не брали участі в референдумі.

Державотворчий акт від 16 липня 1990 року складається з 10 розділів, в яких детально окреслювались основи державного, політичного та економічного ладу України. А саме: самовизначення української нації; народовладдя; державна влада; громадянство Української РСР; територіальне верховенство; економічна самостійність; екологічна безпека; культурний розвиток; зовнішня і внутрішня безпека;

міжнародні відносини, - говориться в статті Рахновецький, Є. Декларації про державний суверенітет України – 25! / Є. Рахновецький // Віче.- 2015.- № 13.- С. 9.

Слід зазначити, що в статті Соболев, С. Відчули запах свободи: бесіда з народним депутатом України С. Соболевим / С. Соболев, записала Ю. Шевчук // Голос України .- 2018.- 14 липня .- С. 8 дізнаємося, що Декларацією проголошено самовизначення української нації, народовладдя, принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, територіальну цілісність України в межах наявних кордонів, економічну самостійність, виключне право народу України на володіння, користування і розпорядження національним багатством України, захист усіх форм власності в державі, гарантії екологічної безпеки і культурного розвитку. Ці базові положення лягли в основу законодавчих актів державного значення – Конституції, законів України.

Продовжує розповідати про прийняття Декларації Юхновський, І. «Перш за все ми повинні побудувати націю» : [Ігор Юхновський ділиться подробицями прийняття Декларації про державний суверенітет України] / І. Юхновський, записала Л. Стражник // **Голос України.- 2018.- 14 липня.- С.9.**

Документом декларується також право держави на власні Збройні сили, внутрішні війська та органи державної безпеки. Україна урочисто проголосила про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не застосовувати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Свій підпис під документом поставив перший заступник голови Ради Іван Плющ, - читаємо далі в статті **Плющ, І.С. І площа змінила гнів на милість: інтерв'ю з І.С. Плющем, записала С. Писаренко // Віче.- 2015.- № 13.- С. 10.**

Від дня прийняття документу від імені народу могла виступати виключно Верховна рада України, а територія України в існуючих межах проголошувалася недоторканою.

При прийнятті Декларації про державний суверенітет України влітку 1990 року ВР УРСР керувалася волею народу України, прагненням створити демократичне суспільство, потребою всебічного забезпечення прав і свобод людини, пошаною до національних прав усіх народів, турботою про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, визнанням необхідності побудови правової держави, а також мала на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України.

За результатами голосування 20 серпня 1991 року планувалося заключити новий Союз суверенних держав.

За день до цієї дати деякі державні діячі в Москві спробували вчинити державний переворот. Втім, події, відомі під назвою ГКЧП, зазнали невдачі.

Вже 8 грудня 1991 року у Біловезькій пущі лідери трьох республік – України, Росії та Білорусі – підписали угоду, якою остаточно оформили розпад СРСР.

Сьогодні прийняття Верховною Радою Української РСР Декларації про державний суверенітет України вважається початком, своєрідною точкою відліку процесу відновлення державної незалежності України загалом та трансформації попередньої радянської правової системи зокрема. Говориться в підручнику **Новітня історія України (1900 – 2000): підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.М. Литвин та ін..- 2-ге вид., переробл. і допов.- Київ: Вища школа, 2002.- 719 с.**

Історичне значення Декларації про державний суверенітет

Ця подія мала й безпосереднє відношення до конституційного процесу в Україні. Фактично, саме прийняттям Декларації про державний суверенітет України було розпочато сучасний конституційний процес. Декларація відіграла надзвичайно важливу роль у становленні в Україні конституційного ладу саме на демократичних

засадах, заклала цінності, що стали фундаментальними для Конституції 1996 року, а також для всього конституційного законодавства.

Зокрема, державний суверенітет в Декларації визначено як "верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки у межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах". У свою чергу, верховенство держави та її незалежність як взаємопов'язані сторони державного суверенітету втілено в Конституції України.

Важливий крок до незалежності було зроблено. Говориться в статті **Сміян, Н. Документ про наміри, що мав фундаментальне значення / Н. Сміян // Голос України.- 2015.- 16 липня.- С. 4.** Декларація визначила долю і майбутнє всього українського народу, проголосила новий підхід до розуміння статусу України в системі міжнародних відносин.

Також Україна декларувала статус нейтральної держави, яка не братиме участі у військових блоках і зобов'язується дотримуватися трьох неядерних принципів: не застосовувати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Декларація проголошувала право України безпосередньо реалізувати відносини з іншими державами, укладати з ними договори, обмінюватися дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами. Декларацією визнавалося право української нації на самовизначення, держава повинна була захищати й охороняти національну державність українців. Єдиним джерелом державної влади визнавався народ, а Верховна Рада УРСР могла виступати від його імені.

Хоча формально Українська РСР ще залишалася у складі СРСР, оскільки у Верховна Рада УРСР не мала повноважень на ухвалення рішення про вихід республіки зі складу Радянського Союзу. Це питання мало бути винесеним на Всеукраїнський референдум, який і відбувся 1 грудня 1991 року, уже після прийняття «Акту проголошення державної незалежності України» 24 серпня 1991 року.

За цей рік було ухвалено Закон «Про економічну самостійність УРСР» та постанову про перехід у юрисдикцію УРСР підприємств та організацій союзного підпорядкування, про службу українських юнаків лише на території України, розроблявся закон про громадянство, було прийнято закон про заснування президентської посади та призначено на 1 грудня 1991 року вибори першого Президента України.

Це сталося лише через рік, коли 24 серпня 1991 року Верховна Рада прийняла Акт про державну незалежність України, а 1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі більше 90% українців проголосували за самостійний історичний шлях України.

Утім, без Декларації про державний суверенітет України цей шлях був би значно довшим.

Список використаної літератури

Декларація про державний суверенітет України: прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. – Київ: Україна, 1991.- 8 с.

Бойко, О.Д. Історія України: навч. посіб. - 3 вид., доп. / О.Д. Бойко.- Київ: Академвидав, 2007.- 688 с.

Історія України: посібник / за ред. Г.Д. Темка, Л.С. Тупчієнка .- Київ: Видавничий центр «Академія», 2002.- 480 с.

Новітня історія України (1900 – 2000): підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.М. Литвин та ін.- 2 вид., переробл. і допов.- Київ: Вища школа, 2002.- 719 с.

Кульчицький, С. Передумови, перебіг і підсумки «параду суверенітетів» / С. Кульчицький // Український історичний журнал.-2018.- № 5.- С. 163-191.

Лавренюк, С. Між УРСР і УНР вибрали Україну / С. Лавренюк // Голос України.- 2019.- 16 липня.- С. 4.

Плющ, І.С. І площа змінила гнів на милість: інтерв'ю з І.С. Плющем / записала С. Писаренко // Віче.- 2015.- № 13.- С. 10.

Рахновецький, Є. Декларації про державний суверенітет України – 25! / Є. Рахновецький // Віче.- 2015.- № 13.- С. 9.

Сміян, Н. Документ про наміри, що мав фундаментальне значення / Н. Сміян // Голос України.- 2015.- 16 липня.- С. 4.

Соболев, С. Відчули запах свободи: бесіда з народним депутатом України С. Соболевим / С. Соболев, записала Ю. Шевчук // Голос України.- 2018.- 14 липня.- С. 8.

Шпак, В. Декларація про державний суверенітет об'єднала українців / В. Шпак // Урядовий кур'єр.- 2015.- 16 липня.- С. 5.

Юхновський, І. «Перш за все ми повинні побудувати націю» : [Ігор Юхновський ділиться подробицями прийняття Декларації про державний суверенітет України] / І. Юхновський, записала Л. Стражник // Голос України.- 2018.- 14 липня.- С.9.

Укладач провідний бібліограф ІБВ ЦБ Стукаленко В.А.